

SANOAT KORXONALARING MAHSULOT RENTABELLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Axmedov Sherzod Odil o'g'li
Tashkent International University
magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda sanoat korxonalarida mahsulot rentabelligini oshirish yo'llari o'rganilgan. Tadqiqotda ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, mahsulot sifatini oshirish va narx siyosatini takomillashtirishning rentabellikka ta'siri tahlil qilindi. Shuningdek, rentabellik darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar baholandi. Natijada sanoat korxonalarida rentabellikni oshirish bo'yicha kompleks yondashuv zarurligi asoslab berildi.

Kalit so'zlar: mahsulot rentabelligi, sanoat korxonalari, ishlab chiqarish xarajatlari, narx siyosati, texnologik modernizatsiya, raqobatbardoshlik.

So'nggi yillarda sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish va barqaror rivojlanishini ta'minlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, global bozorlarda raqobatning kuchayishi, resurslar narxining oshishi va texnologik o'zgarishlar sharoitida mahsulot rentabelligini oshirish korxonalar faoliyatining asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Mahsulot rentabelligi korxonaning moliyaviy natijalarini aks ettiruvchi muhim ko'rsatkich bo'lib, u ishlab chiqarish xarajatlari, narx siyosati va mahsulot sifatiga bevosita bog'liqdir.

O'zbekistonda sanoat sektorini modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va eksport salohiyatini kengaytirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar mahsulot rentabelligini oshirish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Shu jihatdan, sanoat korxonalarida mahsulot rentabelligini

oshirishning samarali yo‘llarini aniqlash va ularni amaliyotga joriy etish muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Mahsulot rentabelligini oshirish masalalari iqtisodiy adabiyotlarda keng o‘rganilgan. Xususan, Michael Porter asarlarida korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishda xarajatlarni kamaytirish va differensiasiya strategiyalarining muhimligi asoslab berilgan [1].

Organisation for Economic Co-operation and Development tadqiqotlarida esa sanoat korxonalarida innovatsiyalarni joriy etish va texnologik modernizatsiya mahsulot rentabelligini oshirishning asosiy omillari sifatida ko‘rsatilgan [2].

Mahalliy manbalarda, jumladan, O‘zbekiston sanoat korxonalarini faoliyatini o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlarda ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va eksportga yo‘naltirilgan mahsulot ishlab chiqarish rentabellikni oshirishning muhim yo‘nalishlari sifatida qayd etilgan [3].

Sanoat korxonalarida mahsulot rentabelligini oshirish masalasi ishlab chiqarish samaradorligini ta‘minlash va korxonaning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mahsulot rentabelligi asosan ishlab chiqarish xarajatlari darajasi, narx siyosati, ishlab chiqarish hajmi va resurslardan foydalanish samaradorligiga bog‘liqdir.

Mazkur jarayonni kompleks baholash maqsadida mahsulot rentabelligiga ta‘sir etuvchi asosiy omillar quyidagi jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Sanoat korxonalarida mahsulot rentabelligiga ta‘sir etuvchi omillar [1]

Omillar	Mazmuni	Rentabellikka ta‘siri
Ishlab chiqarish xarajatlari	Xomashyo, energiya, ish haqi xarajatlari	Xarajat kamayishi rentabellikni oshiradi
Narx siyosati	Mahsulot narxini belgilash strategiyasi	Optimal narx foydani maksimal qiladi

Texnologik daraja	Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish	Samaradorlikni oshiradi, xarajatni kamaytiradi
Ishlab chiqarish hajmi	Ishlab chiqarish miqyosi	Masshtab samarasi hisobiga foyda oshadi
Mahsulot sifati	Raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish	Bozor talabini oshiradi va daromadni ko'paytiradi

1-jadval ma'lumotlariga ko'ra, mahsulot rentabelligini oshirish bir nechta o'zaro bog'liq omillar asosida amalga oshiriladi. Xususan, ishlab chiqarish xarajatlarni kamaytirish korxonaning foyda marjasini oshirishning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va resurslardan oqilona foydalanish rentabellikni sezilarli darajada oshirish imkonini beradi.

Narx siyosati ham mahsulot rentabelligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xususan, bozordagi talab va taklifni inobatga olgan holda optimal narx belgilash korxonaning daromadini maksimal darajaga yetkazadi. Shu bilan birga, mahsulot sifatining oshirilishi uning raqobatbardoshligini kuchaytirib, sotuv hajmining ortishiga olib keladi.

Shu bilan birga, tahlillar shuni ko'rsatadiki, mahsulot rentabelligini oshirishda ishlab chiqarish hajmining kengayishi ham muhim ahamiyatga ega. Masshtab samarasi natijasida bir birlik mahsulotga to'g'ri keladigan xarajatlarni kamaytirib, foyda darajasi oshadi.

Biroq, ayrim holatlarda yuqori ishlab chiqarish xarajatlari, eskirgan texnologiyalar va samarasiz boshqaruv tizimi mahsulot rentabelligining pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu bois, sanoat korxonalarida rentabellikni oshirish uchun kompleks yondashuv zarur bo'lib, u xarajatlarni optimallashtirish, innovatsiyalarni joriy etish va samarali boshqaruvni ta'minlashni talab etadi.

Umuman olganda, o'tkazilgan tahlillar mahsulot rentabelligini oshirish sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini kuchaytirish va moliyaviy natijalarini yaxshilashda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, sanoat korxonalarida mahsulot rentabelligini oshirish korxonalar faoliyatining moliyaviy samaradorligini ta'minlash va raqobatbardoshligini kuchaytirishda muhim omil hisoblanadi. Xususan, ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va mahsulot sifatini oshirish rentabellik darajasiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, narx siyosatini to'g'ri shakllantirish va ishlab chiqarish hajmini kengaytirish orqali foyda marjasini oshirish imkoniyatlari mavjud ekanligi aniqlandi.

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, mahsulot rentabelligining pastligi ko'pincha yuqori ishlab chiqarish xarajatlari, eskirgan texnologiyalar va samarasiz boshqaruv tizimi bilan bog'liqdir. Bu esa korxonalarda resurslardan foydalanish samaradorligini pasaytiradi hamda ularning bozordagi raqobatbardoshligini susaytiradi. Shu bois, mahsulot rentabelligini oshirish masalasiga kompleks yondashuv zarur hisoblanadi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish maqsadida, avvalo, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish orqali tannarxni pasaytirish, energiya va xomashyo resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlash hamda zamonaviy innovatsion texnologiyalarni joriy etish maqsadga muvofiq. Shuningdek, mahsulot sifatini oshirish va uni eksportbop darajaga olib chiqish, marketing va narx siyosatini takomillashtirish hamda ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, korxonalarda samarali boshqaruv tizimini joriy etish, xodimlarning malakasini oshirish va ishlab chiqarish jarayonida innovatsion yondashuvlardan keng foydalanish rentabellikni oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, sanoat korxonalarida mahsulot rentabelligini oshirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish korxonalarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, raqobatbardoshligini oshirish va uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Porter M.E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – New York: Free Press, 1985. – 557 p.
2. Organisation for Economic Co-operation and Development. Enhancing the Performance of the Industrial Sector. – Paris: OECD Publishing, 2020. – 130 p.
3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Sanoat tarmog‘i rivojlanishi bo‘yicha statistik to‘plam. – Toshkent, 2024. – 150 b.